

Stanisław Sorys

GENEZA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

WSTĘP

Geneza, to innymi słowy zespół warunków i przyczyn, które złożyły się na powstanie i rozwój czegoś. Genezy samorządu terytorialnego należy upatrywać w Wielkiej Rewolucji Francuskiej, która to stanowiła przykład ogromnego ruchu społecznego, zbudowanego co prawda na prostych hasłach, jednak o niespotykanej, do czasu rewolucji październikowej, podbudowie teoretycznej. Wielka Rewolucja Francuska dała podwaliny powstania państw demokratycznych, jak i systemów sprawowania w nich władzy, gdzie wszyscy obywatele mają swoje prawa: prawa polityczne, prawa gospodarcze i prawa kulturalne. Państwa, poprzez różne organizacje wewnętrzne, udoskonalając je poprzez szeroko rozumianą ewolucję, realizują te prawa. Wszędzie, gdzie obywatele mają swoje prawa, tam państwo ma swoje obowiązki (obecnie podstawowe zadania te najbliższe obywatela – realizują samorządy). Wielka Rewolucja Francuska głosiła hasło przyznawania wolności jednostkom, jak i ich zbiorowościom, a więc gminom. Stąd też przede wszystkim przedmiotem nauki o samorządzie jest gmina. Przełomowe znaczenie dla powstania samorządu społecznego w Europie i na świecie, miał upadek państwa feudalnego, a wraz z nim zniesienie państwa stanowego.

1. FRANCJA U PROGU REWOLUCJI

Genezy współczesnego samorządu terytorialnego w Europie, w Polsce należy doszukiwać się w hasłach głoszonych przez Wielką Rewolucję Francuską, w wyniku której nastąpiło przekształcenie się państwa policyjnego w państwo konstytucyjne¹. Te wydarzenia we Francji miały jednak swoje podłoże historyczne, wpływ miało na to wiele różnych, czasami nawet prozaicznych, okoliczności.

Z chwilą objęcia przez Ludwika XVI (1774 rok) tronu Francji, zarówno jej gospodarka, jak i sytuacja wewnątrz kraju była stabilna. Problemy rozpoczęły się w 1763 roku, kiedy to Francja utraciła dość sporą część posiadłości zamorskich, pomimo iż wydarzenie to nie wpłynęło zbyt mocno na posiadaną przez nią pozycję w Europie. W dalszym ciągu potęga ekonomiczno-gospodarcza była rozwijana, zwłaszcza w zakresie przemysłu tekstylnego, importując bawełnę z Indii, a rozbudowa dróg lądowych ułatwiała handel wewnątrz kraju, określanej jako jeden z najlepszych na świecie. Minusem tejże gospodarki było jej znaczne zacofanie: nadmiar siły roboczej, co powodowało znaczną taniość siły najemnej, co jednak nie wymuszało postępu tak technicznego, jak i organizacyjnego w procesie produkcji.

Francja również przodowała biorąc pod uwagę względy populacji ludności. Posiadała ona największą liczbę ludności (ok. 27,4 mln ludzi). Również przeciętny okres życia człowieka z tych zamożniejszych sfer sięgała powyżej 40 lat, co z pewnością mogło oznaczać istotną poprawę bytową w kraju. To zaś powodowało szybką migrację, tzn. napływ ludzi z wiosek do miast. Duże miasta, takie jak Paryż, stawały się obszarami tętniącymi życiem, ośrodkami przemysłu czy handlu, kultury jak i nauki, rozrywki oraz turystyki. Pomimo to, ludność francuska czuła się tak bardzo źle w swoim własnym kraju, iż po kilku latach zbrojnie wystąpiła przeciw swemu władcy.

W początku lat siedemdziesiątych XVIII wieku bardzo dobrze rozwijające się do tej pory państwo zaczęło się chylić ku upadkowi. Powstał kryzys gospodarczy spowodowany deflacją oraz znacznym spadkiem cen towarów, co w dużym stopniu powodowało obniżenie zarobków kupców oraz rzemieślników.

Istotnemu obniżeniu uległy również dochody z posiadłości feudalnych. Kraj ten nawiedziły również klęski żywiołowe: pomór bydła, susza oraz nieurodzaj gleb w latach 1788–1789. Szefem finansów w nowym rządzie został przyjaciel filozofów, dawny energiczny intendent Limoges – Anne Turgot. Zwolennik ekonomicznego liberalizmu, zaczął od ustanowienia wolnego handlu zbożem, co spowodowało

¹ Por. J. Panewko, *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*, Paryż 1926; Z. Leoński, *Samorząd terytorialny RP*, Warszawa 2002.

szybką podwyżkę chleba, a na przednówku 1775 r. – ostre zaburzenie społeczne w Paryżu i na wsi². Posiadające ponad 5 mld lirów zadłużenia kraj, potrzebował z roku na rok coraz to większych kwot pieniężnych na toczące się wojny z Anglią. Fatalny stan finansowy państwa pogarszała również osoba Marii Antoniny (żona Ludwika XVI, z Habsburgów), która trwonila znaczne środki finansowe na prywatne potrzeby. Ponadto powstawały coraz to nowe afery finansowo-korupcyjne. Fałszowano walutę i dodrukowywano banknoty we własnych manufakturach. Odpowiedzialność za upadek budżetu kraju jak i wartości franka przypisywano ministrowi finansów. Brak zadowolenia z nieudolnych rządów Ludwika XVI, człowieka nieumiejącego odpowiednio pokierować państwem w czasach kryzysu wzrastało również w środowisku inteligencji. Z pozycji czasu określany jest on jako władca słaby i ulegający wpływowi otoczenia³.

Wielu dziennikarzy, pisarzy jak i publicystów (między innymi Wolter jak i przed laty Molier), poddawało krytyce sytuację kraju w swych publikacjach i artykułach. Państwo domagało się szybkich reform gospodarczych, które to nie mogły zostać przeprowadzone bez zmian politycznego ustroju królestwa jak i społeczeństwa.

2. POWSTANIE ZRĘBÓW PAŃSTWA KONSTITUCYJNEGO

Wielka Rewolucja Francuska powodowała w feudalnej Francji jak i w Europie istotne wstrząsy, które zapoczątkowały lawinę wydarzeń czy przemian powodujący zmienianą na scenie politycznej, społecznej jak i zmieniające oblicze całej Francji oraz całego kontynentu.

Zgromadzenie przygotowało również wstęp konstytucji jak i jej podstawowe wytyczne w tzw. Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela. Trzeba zauważyć, iż było to na tamte czasy piękne oraz postępowe dzieło. Głosiła ona, że wszyscy ludzie posiadają prawo bronić się występując przeciw uciskowi, że ludzie rodzą się jak i umierają wolni i równi. Oczywiście, jako dzieło burżuazji. Deklaracja również mocno podkreślała tak prawo do własności jak i nie przejawiała większego zainteresowania tymi, którzy byli tego prawa pozbawieni. Dekrety Zgromadzenia mówiące o częściowej likwidacji obciążeń chłopskich czy Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, zaogniły na nowo sytuację polityczną.

Król niechętnie godził się na sierpniowe dekrety w sprawie ciężarów feudalnych („Nigdy się nie zgodzę na złupienie mego kleru i mej szlachty”), jak i na Deklara-

² J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Warszawa 1972, s. 316.

³ G. Górski, *Historia ustrojów państw*, Warszawa 2001, s. 271.

cję praw⁴. Podkreślić należy, iż atmosfera w Paryżu stawała się dla króla coraz to bardziej wroga. Po przyjęciu Deklaracji, która to obaliła królewski absolutyzm jak i ustrój stanowy, przez co najmniej dwa lata trwała we Francji walka polityczna pomiędzy burżuazją wspomaganą przez lud a dworem królewskim. Walki te zostały zakończone po uchwaleniu w 1791 r. konstytucji.

Po jej przyjęciu Francja stała się burżuazyjną monarchią konstytucyjną. Władza ustawodawcza została przeniesiona na ręce Zgromadzenia Prawodawczego zdominowanego przez burżuazję, która to, wbrew głoszonemu hasłu równości, prawa wyborcze zapewniono w konstytucji ludziom zamożnym, płacącym wysokie podatki. Władzę wykonawczą pozostawiono królowi, jak i mianowanym przez króla ministrom. Taki układ sił, jak i charakter państwa, nie trwał zbyt długo. Tak król, jak i monarchowie prowadzili walkę o przywrócenie dawnego porządku. Król spiskował przeciw rewolucji, jak i usiłował zdobyć jej obalić przy wykorzystaniu zbrojnej pomocy monarchii, takich jak: angielskiej, habsburskiej czy pruskiej. Do działań wojennych dążyła również rewolucyjna Francja mając nadzieję, iż tą drogą zostanie zapewnione bezpieczeństwo, a burżuazja francuska – uzyska istotną przewagę w Europie.

W okresie tych gwałtownych wystąpień, króla osadzono w więzieniu, a cała władza została przejęta przez nowe zgromadzenie narodowe – Konwentu, wybranego poprzez powszechne głosowanie wszystkich obywateli utrzymujących się ze swej pracy. Działaniom Konwentu ton nadawały dwa polityczne stronnictwa: żyrondyści – zwolennicy republiki burżuazyjnej oraz jakobini, najbardziej rewolucyjna frakcja, dążąca do powstania republiki ludowo-demokratycznej. W epoce dyktatury jakobińskiej próba realizacji demokratycznych, egalitarnych, a w istocie utopijnych celów, oparta na polityce masowego terroru wobec wszystkich, którzy nie aprobowali polityki rewolucyjnej, przyniosła krwawe żniwo i mimo sukcesów militarnych władz rewolucyjnych doprowadziła do przewrotu w obozie rewolucyjnym, w którym grupa radykalnych jakobinów na czele z Maksymilianem Robespierrem została wyeliminowana⁵.

Jakobini we wrześniu 1792 r. przeforsowali w Konwencie obalenie monarchii oraz ustanowienie we Francji republiki. Ostatecznie proces króla zaczął się w grudniu i trwał do połowy stycznia 1793 r. Żyronda usiłowała uzależnić wyrok od referendum ludowego: przegrała 21.01.1793 r. na placu Rewolucji (dzisiejszy plac

⁴ J. Baszkiewicz, op.cit., s. 326.

⁵ G. Górski, op.cit., s. 435.

Zgody) Ludwik został stracony⁶. Niebawem podobny los spotkał królową, jak i wielu innych monarchistów.

Wielka Rewolucja Francuska wywarła niesamowity wpływ na dalsze losy obecnego świata. Powodowała ona wielkie zmiany we wszystkich obszarach życia społecznego, zaś po wielu zwycięstwach na polach walk, zawładnęła Europą. To zaś powodowało znaczny wpływ na losy ludów, głównie od momentu, kiedy podboje napoleońskie zmusiły Europę do przyjęcia zasadniczych reform rewolucyjnych. Rewolucja oznaczała koniec panowania arystokracji „dawnego porządku” oraz „uświęcała” panowanie burżuazji.

3. ZMIANY GOSPODARCZE

Zdobycze rewolucji w obszarze gospodarki posiadają istotne znaczenie. Mówią o wolności pracy, rewolucja tworzy warunki do nieskrępowanego rozwoju wszelkich inicjatyw indywidualnych, jak i przyspiesza rozwój gospodarki kapitalistycznej. **Wielka** Rewolucja Francuska zmienia w sposób radykalny wzajemne stosunki sił różnych klas społecznych. Arystokracja „dawnego porządku” pozostała całkowicie zniszczona na wskutek obalenia ustroju feudalnego; całkowicie zniesiono dziesięciny kościelne jak i wyprzedano wszystkie dobra kościelne oraz majątki emigrantów.

W taki oto sposób relacje pomiędzy dotychczasowymi klasami społecznymi zostały zasadniczo zmienione na niekorzyść dawnych uprzywilejowanych warstw. Na gruzach zdziesiątkowanej, opuszczającej Francję, w dużej mierze pozbawionej swoich dóbr arystokracji, wzmocniła się ostatecznie, tak w miastach, jak i na wsi, burżuazja posiadająca własność nieruchomą. Od tego czasu burżuazja stała się klasą panującą.

Miejski proletariat, dostarczający burżuazji sił militarnych w czasie wielkich walk rewolucyjnych, nie osiągnął z rewolucji żadnych korzyści. Pomimo iż teoretycznie robotnik korzystał z pełnej swobody, to z punktu widzenia gospodarczego, pozostawał on jednak w zupełnej zależności od burżuazji przemysłowej. Jednak rewolucja zmieniła w sposób istotny nie tylko strukturę społeczną Francji. Francja rewolucyjna poznała smak wojny domowej, zewnętrznego zagrożenia, walk politycznych, terroru, głodu, rozdarcia. Cena wielkiej przemiany była wysoka. Poprzez silne promieniowanie idei wolności i równości oddziaływała ona zarówno na Europę, jak i na cały świat. Gwałtowne tchnienie lat 1789–1793 pobudziło ucie-

⁶ J. Baszkiewicz, op.cit., 347.

miężone narody, napełniając je nadzieją. Od tego czasu toczyła się walka pomiędzy rewolucją i kontrrewolucją. Monarchowie i arystokracja na darmo powoływali się na tradycję w obronie swoich przywilejów. Zarówno rewolucja, jak i rozum działały na rzecz wyzwolenia człowieka i ludów. Od tego czasu powoli zaczął się tworzyć nowy świat zmierzający nie tylko do „wyzwolenia politycznego” lecz do „wyzwolenia ludzkiego”.

4. ZMIANY SPOŁECZNE

Trzeba pamiętać o tym, iż Wielka Rewolucja Francuska miała miejsce w okresie epoki Oświecenia, i był to okres tworzenia się „filozofii wyzwolenia człowieka”. Koncepcja człowieka w Oświeceniu była dość specyficzna. Nie tylko ograniczała się do jego natury rozumowej, ale również wyrażała się w stwierdzeniu, że człowiek jest dobry poza społeczeństwem, w jakimś nierzeczywistym stanie pierwotnym. Pozwoliło to kierującym rewolucją przekonać uciskane masy, których świadomość była mocno ograniczona, do uwierzenia we własne możliwości i przeciwstawienia się niesprawiedliwemu systemowi i autorytaryzmowi władzy.

Kolejnym, wręcz podstawowym, zarówno dla rewolucji francuskiej, jak i współczesnej polityki, hasłem była idea trójpodziału władzy, wprowadzona do myśli politycznej przez Charlesa Louisa de Secondat barona de la Brede et de Montesquieu, zwanego Monteskiuszem. Uważał on bowiem, iż w każdym państwie źródłem władzy jest zamieszkujący to państwo naród⁷. Wyłożył on swoją teorię funkcjonowania państwa w dziele *O duchu praw*.

Sama idea trójpodziału władzy jest współczesnemu człowiekowi znana, ponieważ wpisała się na trwałe do tradycji konstytucyjnej Europy. Dość przypomnieć, że – idąc za hobbesowską koncepcją prawa stanowionego jako miejsca poskramiania dzikości natury – Monteskiusz postulował ograniczenie władzy, a zwłaszcza jej podział. W celu uchronienia jednostki przed ingerencjami władzy w jej życie prywatne, proponuje oddzielenie od siebie władzy ustawodawczej (parlamentu), wykonawczej (króla, rządu lub prezydenta) i sędowniczej (sądów).

Taka idea gwarantowała nie tylko ograniczenie możliwości prowadzenia rządów absolutnych, ale i jest podstawą ustroju parlamentarnego. Umożliwiała ona ponadto wprowadzanie sprawiedliwości do życia społecznego, uniemożliwiając wpływanie na sądy przez inne władze. Lista korzyści, jakie płynęły z trójpodziału władzy dla przejrzystości procesu rządzenia, porządku w państwie i racjonalności mechani-

⁷ G. Górski, op.cit., s. 384.

zmów władzy, jest bardzo długa. Nic zatem dziwnego, że dzisiaj jest to podstawa ustrojów konstytucyjnych.

Jednak nie wolno zapominać, że pierwszym krajem, który wprowadził ideę trójpodziału władzy, były Stany Zjednoczone. Została ona zawarta w konstytucji USA z 1787 roku. Cztery lata później monteskiuszowska idea znalazła odzew również w Konstytucji francuskiej. Należy zatem mieć na uwadze, że ruch rewolucyjny we Francji, niezadowolony ze stylu rządzenia monarchy przed rewolucją, w momencie przejęcia władzy, zabezpieczał się przed powrotem władzy nieograniczonej. Było to także zgodne z oświeceniowymi ideami krytycyzmu i rozumowego porządku w życiu publicznym.

Jan Jakub Rousseau – (1712–1778), uważany za ojca Wielkiej Rewolucji Francuskiej (filozof, urodzony w Genewie), był jedną z najważniejszych postaci Oświecenia. Dlatego należy dokładnie przyjrzeć się jego poglądom, bo właśnie w jego wizji społeczeństwa osadzone zostały idee rewolucyjne – ten człowiek najpełniej łączy idee oświeceniowe z wydarzeniami lat 1789–1794. Rousseau poszukiwał w swojej filozofii nowego porządku państwa i człowieka. Ten z kolei odwoływał się do pierwotnych stanów ludzkości, widząc w nich idealny porządek⁸. W ten sposób powstał początek, na bazie którego można było budować prawdziwą wolność. Odrzucał on egoizm jednostki i kładł nacisk na różnice wewnątrz społeczeństwa, z założenia równych i wolnych ludzi. Zadawał pytania: jak to się dzieje, iż skoro wszyscy są równi – to dlaczego w społeczeństwie są bogaci i biedni, są ci, którzy rządzą i ci, którymi rządzą. Wyrazem „nowej” wolności była wola powszechna. Pod jej wpływem bourgeois (właściciel) został „przekształcony” w citoyen (obywatela). I tak ujawnił się „prawdziwy” status istoty ludzkiej⁹.

Warto również pamiętać, że Rousseau był wielkim zwolennikiem stanu naturalnego, za wtórne i sztuczne uważając wszelkie wytwory ludzkie. Celem sztuki – jak nazywał ludzką działalność – ma być powrót do stanu naturalnej harmonii. „Każdy system polityczny to zło” – zwykł mawiać filozof.

W praktyce można zauważyć wiele z tych idei w myśli rewolucji. Otóż ludność, dotychczas traktowana niczym niewolnicy, odłączona nie tylko od władzy, ale od jakiegokolwiek świadomości politycznej, w myśli Rousseau ma stać się społeczeństwem obywatelskim. Niemałą rolę w tym ma odegrać wychowanie, w pewnym stopniu wzorowane na spartańskich ideałach, o czym traktuje dzieło „Emil, czyli o wychowaniu”.

⁸ Ibidem, s. 385.

⁹ J. Derek, *Słownik myśli społeczno-politycznej*, Bielsko-Biała 2004, s. 299.

Ponadto można powiedzieć, że w wyniku myśli Rousseau powstało faktycznie społeczeństwo obywatelskie, co jest niemałym wydarzeniem w historii naszej cywilizacji. Zaszła przebudowa struktury władzy w państwie, na zasadzie rozumnego planowania oraz przekształcenia tożsamości obywateli intelektualnymi metodami. To świadczy o potędze Wielkiej Rewolucji Francuskiej, która oprócz częstych procesów gilotynowania, stanowi okres wielkiego rozwoju społeczeństwa i samoświadomości Europy.

Wracając do woli powszechnej, która ma być realna – do spełnienia, w przeciwieństwie do ideałów, trzeba wspomnieć, że w efekcie stała się ona pojęciem usprawiedliwiającym zamach na wolność jednostki. Co prawda Rousseau, postulując państwo, gdzie jednostka sama stanowi prawa, których obowiązuje się przestrzegać, wyrażał pogląd, że nie będzie ona sobie szkodzić, jednak szkodenie innym okazało się dość skuteczną pokusą. Ta formuła – suwerenności ludu – tworzyła wielką przestrzeń dla rozmaitych kontynuatorów tego myśliciela, którzy wobec wskazanej abstrakcyjności modelu z łatwością dostosowali go do różnych warunków w poszczególnych krajach, przy okazji czyniąc z siebie głównych przewodników dla nieświadomego jeszcze swej pozycji ludu¹⁰. W efekcie wola powszechna może nie być formą ucisku tylko wtedy, gdy powinność jednostki zostanie odpowiednio zrozumiana.

W ten sposób nastąpiło przejście od samostanowiącej prawa jednostki, która była symbolem Oświecenia, do problemu właściwego zrozumienia swoich obowiązków – co wedle Rousseau było nieuchronne. Niemniej problem totalitaryzmu, a więc ograniczenie wolności człowieka, był nieodłącznym elementem towarzyszącym, rozbudowanym ponad miarę, systemom kształtowania obywatela. Rousseau był prekursorem myślenia łączącego samostanowiącą jednostkę z przesłaniem woli powszechnej, co wyrażają najlepiej hasła rewolucji: Wolność, Równość, Braterstwo (notabene: wspólne zarówno rewolucjonistom francuskim, jak i idei wiecznego pokoju Immanuela Kanta) – były one wyrażeniem wspólnej woli całego społeczeństwa. Kant uważał, iż do celu osiągnięcia wiecznego pokoju należy dochodzić poprzez tworzenie w państwach systemów republikańskich, opartych na trzech zasadach: wolności wszystkich członków społeczeństwa, zależności wszystkich od jednego, wspólnego prawodawstwa, równości wszystkich obywateli¹¹.

W związku z powyższym, dochodzimy do cienkiej granicy, jaka jest pomiędzy zgodą na umiarkowaną wolność obywatela w państwie, a próbami wykorzystywa-

¹⁰ G. Górski, *op.cit.*, s. 385.

¹¹ J. Derek, *op.cit.*, s. 349.

nia woli powszechnej do terroryzowania każdego obywatela. Historia pokazuje, że niestety w rewolucji wygrała właśnie ta druga możliwość.

Nie można kwestionować roli, jaką odegrał w rewolucji francuskiej Jan Jakub Rousseau. To właśnie na jego koncepcji opierali się jakobini, zarówno przejmując władzę, jak i uzasadniając terror. Wyraźnie widać także wpływ myśli wychowawczej Rousseau, który poprzez rozum chciał zapewnić optymalne społeczeństwo. W efekcie jego koncepcja wychowania, jak wszystkie zresztą, daleka jest nie tylko od indywidualizmu, ale i liczenia się z jednostką. Ten problem dzieł, które dzisiaj nazywamy utopiami politycznymi, pozostaje nierozstrzygnięty, tak samo jak paradoks rewolucyjnego antagonizmu wolność – równość.

Wielka Rewolucja Francuska stanowiła ogromne wydarzenie w dziejach Europy, jednak nie byłaby tak ważna, gdyby nie poważna podpora teoretyczna, z jakiej korzystała, a której kilka głównych elementów zostało przedstawionych powyżej. Można jednak wyróżnić w niej dwa główne nurty.

Pierwszy z nich, nurt liberalny, pochodził z myśli anglosaskiej i był związany z powodzeniem walk o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Opierał się on na wolności politycznej jednostki oraz miał na celu wykazanie błędnego założenia monarchii absolutnej z silnymi podziałami społecznymi. Niewątpliwie pierwsza faza rewolucji, w czasie której lud zbuntował się przeciwko porządkowi zastanemu pod koniec XVIII w., miała swoje źródła w licznych publikacjach o charakterze liberalnym (wolnościowym).

Drugi zaś, to myśl Jana Jakuba Rousseau, w szczególności jego koncepcja woli powszechnej i powrotu do natury. Do wspomnianego początku ludzkość winna powracać, ale była to wizja niesłychanie abstrakcyjna¹². Stanowiła ona podstawę rządów jakobinów, którzy wykorzystując wizję filozofa, wykorzystywali termin woli powszechnej do wprowadzenia terroru. Niemniej stanowi ona rozbudowaną wizję społeczeństwa pozbawionego nierówności i w swoim działaniu doskonalącego się do uzyskania utraconego stanu natury. Oczywiście, niezwykle pozytywny wizerunek człowieka, jaki propagował Rousseau, jak i jego koncepcja wychowania, z czasem okazały się błędnymi rozwiązaniami.

¹² G. Górski, op.cit., s. 385.

ZAKOŃCZENIE

Wielka Rewolucja Francuska to również moment powstania społeczeństwa obywatelskiego, choć oczywiście należy się zastanowić, na ile potrafiłoby ono egzystować pozbawione wroga społecznego – kontrrewolucjonistów. Tak czy inaczej, było to wielkie przedsięwzięcie, próbujące połączyć antyczne wzorce aktywnego udziału w życiu politycznym z powszechnymi prawami publicznymi, do czego jednak ostatecznie nie doszło.

Rewolucja symbolicznie zamknęła okres Oświecenia, dając przykład na brak możliwości zastosowania w praktyce jego wielkich idei. Wyjątkiem tutaj może być chyba idea trójpodziału władzy Monteskiusza. Niestety, pozostałe projekty największych myślicieli tego okresu okazały się utopiami osadzonymi poza rzeczywistością. Jednocześnie Wielka Rewolucja Francuska stanowiła przykład ogromnego ruchu społecznego, zbudowanego co prawda na prostych hasłach, jednak o niespotykanej, do czasu rewolucji październikowej, podbudowie teoretycznej. Dlatego nie sposób pominąć roli, jaką odegrała w urzeczywistnieniu idei Oświecenia. Jak już wspomniano we wstępie należy podkreślić, że Wielka Rewolucja Francuska dała podwaliny powstania demokratycznych systemów sprawowania władzy, państw, gdzie wszyscy obywatele mają swoje prawa: prawa polityczne, prawa gospodarcze i prawa kulturalne. Państwa poprzez różne organizacje wewnętrzne, udoskonalając je poprzez szeroko rozumianą ewolucję, realizują te prawa. Bo gdzie obywatele mają swoje prawa, tam państwo ma swoje obowiązki (obecnie podstawowe zadania te najbliższej obywatela realizują samorządy). Wielka Rewolucja Francuska głosiła hasło przyznawania wolności jednostkom, jak i ich zbiorowościom, a więc gminom. Stąd też przede wszystkim przedmiotem nauki o samorządzie jest gmina¹³.

Ustawą z dnia 14 grudnia 1789 roku gmina francuska otrzymała prawo załatwiania własnych spraw, do których należy zaliczyć: zarząd dobrami i dochodami gminnymi, ustalenie i opłata lokalnych wydatków, które musiały być pokryte z dóbr gminnych, kierownictwo i wykonanie robót publicznych, zarządzanie zakładami gminnymi – jako zadania własne, i zadania dziś nazywane jako zleczone – ściąganie podatków i ich rozdział, bezpośredni zarząd nad lokalami użyteczności publicznej. Prawodawca francuski dokonał też zmiany ustroju gminy, nadając jej jednolitą organizację, a także dokonał rozdziału organów obradujących od wykonawczych, wprowadził ogólną zasadę wyboru urzędników gminnych¹⁴. Rozpoczęte reformy zakończył Napoleon. Jednak zmienił zasadę funkcjonowania samorządów, tworząc

¹³ J. Panewko, *op.cit.*, s. 16.

¹⁴ *Ibidem*, s. 24–25.

je jako przedstawicielstwa rządu w terenie. Z zakresu ich zadań zginęły zadania własne, a pozostały tylko zadania rządu. Natomiast cały organizm samorządu pochodził z nominacji rządu. Można to nazwać centralizacją samorządu.

Również Kościół katolicki po wydarzeniach rewolucji francuskiej rozpoczął prace nad społeczną nauką Kościoła w kontekście spraw społecznych. Już za pontyfikatu Leona XIII powstały pierwsze encykliki dotyczące istoty człowieka, jego praw i obowiązków. Encykliki kolejnych papieży: Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła II – bardziej dogłębnie analizowały istotę człowieka i zakres jego praw do godnego życia w społeczeństwie.

BIBLIOGRAFIA

- Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Warszawa 1972.
Derek J., *Słownik myśli społeczno-politycznej*, Bielsko-Biała 2004.
Górski G., *Historia ustrojów państw*, Warszawa 2001.
Leoński Z., *Samorząd terytorialny RP*, Warszawa 2002.
Panewko J., *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*, Paryż 1926.

Summary

The genesis of the local government

The article of Stanisław Sorys makes the synthesis of processes, events which bore on the formation of the model of the local government. Genesises of the local government one ought to suspect in Great French Revolution which exerted the incredible influence on further fates of the present world. Great French Revolution gave foundations of the risings of democratic states, as and systems of the administration, where all citizens have their own rights: political rights, economic laws and cultural rights. It caused great changes in all areas of the social life, while after many victories on fields of fights, seized Europe. The decisive meaning for the rising of the social self-government in Europe and in the world, had the fall of the feudal state, and together with him an abolition of the state state. Begun reforms were finished by Napoleon. However he changed the rule of the kelter of self-governments, creating it as representations of the government in the field. Also the Catholic Church, after events of French Revolution, began works over the social learning of the Church in the context of social matters. Already during the pontificate of Leona XIII arose first encyclicals concerning creatures of the man, his rights and duties. Encyclicals of following popes: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II – more exhaustively analysed the creature of the man and the range of his rights to the worthy life in the society.